

Kapitalizmin kuralları ve ilaç endüstrisini bekleyen tehlike

Prof. Dr. Kerem Alkin



1965 yılında İstanbul'da doğdu. Işık İlkokulu, Saint Michel Fransız Lisesi ve İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesinden mezun oldu (1987). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalında yüksek lisans, İktisat Politikası Ana Bilim Dalında doktora eğitimlerini tamamladı. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi bünyesinde doçent, İstanbul Ticaret Üniversitesi bünyesinde de profesör oldu. 2014-2015 arasında 1 yıl süreyle Nişantaşı Üniversitesi Rektörlüğü görevini üstlendi. Mart 2015'ten beri Medipol Üniversitesi İşletme ve Yönetim Fakültesinde görev yapmaktadır. Çalışma alanları iktisat politikaları, bölge ve kalkınma iktisadi, uluslararası ekonomik ilişkiler ve kuruluşlar, para-banka, uluslararası ticaret ve küreselleşme, Türk ve dünya ekonomi tarihi, bankacılık tarihi, bölgesel ve küresel rekabettir.

Sanayi Devrimi ile birlikte etkinliğini artıran, varlığını güçlendiren “Kapitalist Ekonomik Sistem”, 250 yıldır kurgusunu üç temel hedef üzerinden yürütmektedir. Bu hedefleri; “küresel talebin devamlılığını sağlamak”, “uluslararası sermaye hareketlerine akışkanlık kazandırmak” ve “uluslararası mal ve hizmet ticaretinin liberalleştirilmesi” olarak sıralamak mümkündür. “Uluslararası mal ve hizmet ticaretinin liberalleştirilmesi” esasen söz konusu mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan girdilerin (hammadde, işgücü, enerji, finansman, Ar-Ge ve inovasyon) de serbest dolaşımına dayanmaktadır. Ancak, küresel ekonomik sistemi şekillendiren ve bu dönem G20 Ülkeler Grubunu oluşturan önde gelen gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında, girdilerin serbestçe dolaşımına yönelik anlaşmazlıklar da halen varlığını korumaktadır.

Örnek vermek açısından, pek çok hammadde ve finansman imkânı, dünya ülkeleri arasında büyük ölçüde serbestçe dolaşabilirken, söz konusu işgücü, enerji ve Ar-Ge ve inovasyon olduğunda, bu girdilerin serbestçe dolaşımı uygun görülmemiş ve ülkeler arasında el değiştirmesine kısıtlamalar getirilmiştir. Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) mal ve hizmet ticaretini liberalleştirme çalışmalarına rağmen, en kritik önemde kısıtlama uygulanan endüstri, sağlık ve ilaç endüstrisi olarak öne çıkmaktadır. Daha 2. Dünya Savaşı'nın başlarında, 14 Ağustos 1941'de, ABD Başkanı Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Churchill arasında “Atlantik Sözleşmesi” veya “Atlantik Anayasası” adı altında

imzalanan küresel kurallar manzumesi; ABD'nin liderliğinde, 2. Dünya Savaşı sonrası, yeni bir ekonomi-politik düzenin oluşmasının birinci aşamasıydı. ABD'nin kapitalizme dayalı küresel ekonomik sistemin sürdürülebilirliği açısından, gözettiği üç temel hedefi şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1) Küresel talebin devamlılığının sağlanması (Birleşmiş Milletlere Bağlı Kuruluşlar ve Dünya Bankası)
- 2) Uluslararası sermaye hareketlerine akışkanlık kazandırılması ve denetimi (IMF ve OECD)
- 3) Küresel ölçekte, mal ve hizmet hareketlerinin, ticaretinin liberalleştirilmesi (GATT Anlaşması ve DTÖ)

Kapitalist sistemin ana kurgusu, bir üretim-tüketim döngüsüdür. Üretim için de, tüketim için de gerekli olan en kritik kaynak insan kaynağıdır. Bu nedenle, insan kaynağı arz ve talep güvenliği geçmişten günümüze en öncelikli konu başlığı olma özelliğini korumaktadır. İnsan kaynağı arz ve talep güvenliği, insanın emeğini arz edecek standartlara, ölçütlere, ortama sahip olması, bunun için yerel, bölgesel ve küresel ölçekte gereken ortamın oluşturulmasına; yine aynı şekilde yerel, bölgesel ve küresel ölçekte ekonomik aktiviteyi ve sektörlerin katma değer üretim sürecini güçlü kılarak üretim için emeğin işletmeler ve şirketler tarafından talebini gerekli kılmaktadır. Bu konu; ülkelerin nüfus projeksiyonları, nüfus artış hızının belirli bir düzeyde tutulması, doğum esnasında ölen çocuk, doğum esnasında ölen anne sayılarının azaltılması, salgın hastalıklarla etkin mücadele ve sağlıklı beslenme koşu-

larının iyileştirilmesi, temiz suya ulaşma koşullarının iyileştirilmesi, dünya üzerinde kentlerden, köylere, altyapı (kanalizasyon vb.) koşullarının iyileştirilmesi gibi çok sayıda başlığı içermektedir. Bu konular, doğrudan Birleşmiş Milletler çatısı altında çalışan çok sayıda uluslararası kuruluşu ve başta Dünya Bankası olmak üzere küresel ve bölgesel ölçekte çalışan kalkınma ve yatırım bankalarını ve destekledikleri projeleri ilgilendiriyor.

Sürdürülebilir İnsan Kaynağı Arz ve Talebi

Dünya genelinde, doğurganlığın ve nüfusun korunması tek başına yeterli değildir. Çünkü küresel ölçekte, dünya nüfusunun ortalama yaşam standardı ve satın alma gücünün de iyileştirilmesi gerekmektedir. Yaşam standartlarının iyileştirilmesi, açlık ve yoksullukla etkin mücadele, daha sağlıklı nesiller, daha uzun yaşam ve bunun doğal sonucu olarak kapitalist sistemin kendi döngüsü içerisinde, üretilen mal ve hizmetlere daima müşteri bulunması, dünya ekonomisinin her geçen arttığı mal ve hizmetlerin yeterli miktarda taleple buluşması adına önemli. Esasen küresel sağlık sistemi bu nedenle; dünya ekonomisinin üretim için gerek duyduğu insan kaynağını sürdürülebilir kılma ve üretilen mal ve hizmetlere yönelik tüketici sayısını da sürdürülebilir kılma gibi bir misyon da yürütmekte. Bu noktada küresel sağlık endüstrisinin, bir yandan kendi sürdürülebilirliği adına teknoloji üretmek, inovasyon gerçekleştirmek, tıbbi tedavi yöntemlerini iyileştirici ve güçlendirici süreçler oluşturması; bir yandan da bu metotlar ile kapitalist sistemin döngüsüne katkı sağlayacak

bir ekosistemin oluşturulmasına katkı sağlaması gerekmektedir.

Küresel sağlık endüstrisi, bu boyutuyla bakıldığında 1950'lerden bu yana bir yandan doğum öncesi, esnası ve sonrasındaki ölüm oranlarını düşürmek, salgın hastalıklarla daha etkin mücadele, kronik hastalıklardan kaynaklanan kalıcı etkilerin bertaraf edilmesi ve kronik hastalıkların kontrolü, doğurganlığın artırılması, insanoğlunun ömrünün kalitesinin artırılması gibi pek çok alana yönelik ilaç ve tedavi yöntemleri üzerinde çalışmaktadır. Bu çalışmalar; belirli türdeki ilaçların zaman içerisinde, teknoloji üreten ülkeler tarafından "ilgi alanı" dışına çıkarılmasını ve insan sağlığı açısından daha kritik sonuçları olan, daha ciddi boyutlarda ölümcül risk taşıyan hastalıkların tedavisine yönelik ilaç, tıbbi cihaz ve tedavi metotlarına yoğunlaşılmasını da beraberinde getirmektedir. Bu durum; belirli hastalıklara yönelik tedavi yöntemleri, ilaç ve tıbbi cihaz boyutunda maliyet gerilemesi gösterirken, bilhassa ölümcül hastalıkların tedavisine yönelik bir "oligopolleşme", hatta "monopolleşme" sorununu da beraberinde getirmektedir. Küresel ilaç endüstrisi bir yandan olağanüstü az sayıda uluslararası firmanın kontrolünde tuttuğu bir "eksik rekabet" piyasası sıkıntısı çekmekte, bir yandan da küresel ekonomide, kritik önemdeki şirket birleşmelerini engelleyecek uluslararası "rekabet" düzenlemeleri mevcut olmadığından, dev şirket birleşmeleri ile sonuçlarının ne olacağına kestirilemediği bir "oligopolleşme" ve "yoğunlaşma" sorununu da yaşamaktadır.

Sağlık Endüstrisinde "Yoğunlaşma" Riski

Küresel ölçekte sağlık, otomotiv, savunma gibi hayli kritik yönleri olan sektörlerde ciddi yoğunlukta gözlenen "rekabet karşıtı" yoğunlaşma; esasen, 21. yüzyılın hemen başında yaşadığımız ve etkileri halen süregelen "küresel finans krizi"nin gerekçelerini oluşturan bir alanla ilintili riskler açısından da yakın gelecek için ciddi bir probleme işaret etmektedir. Bu problemin özü uluslararası yatırım fonlarıdır. Söz konusu özel sektör ve devlet boyutundaki uluslararası yatırım fonları; küresel ölçekte gayrimenkul, hisse senedi ve hammadde, emtia fiyatları üzerinde, bunlarla ilintili şirketler ve yatırımlar üzerinde, "finansal balon" etkisi olarak ifade edebileceğimiz bir büyük riski tetiklemektedirler. ABD gayrimenkul piyasasında, konut fiyatlarının aşırı şişmesine sebep olan bu süreç, 600 bin Amerikan ailesinin 1,3 trilyon dolar mortgage kredisi ödemeyecek noktaya gelmesiyle küresel ölçekte 3 trilyon dolarlık bir finansal kara deliğin oluşmasına sebep olan bir krizi tetiklemiştir.

Bugün Körfez ülkeleri, Rusya, Brezilya,

Güney Afrika ve hatta Çin dahi söz konusu uluslararası yatırım fonlarının ellerindeki kaynakla, dünyada en akıl almaz alanlara yatırım yapan, kaynak aktaran ve ekonomik yapıların dengesini bozan bu finansal "kamikaze"lerin, 2. Dünya Savaşındaki intihar pilotlarına benzer, hayli tehlikeli ve kuralları zorlayan bu tür fonlarının sebep oldukları etkilerle baş etmeye çalışmaktadır. Söz konusu fonlar, 1990'lı yılların sonlarından itibaren küresel ölçekte petrol, altın, maden ve metaller, hatta tarımsal ürün fiyatlarının kontrolden çıkmasına, aşırı "şişmesi"ne, dünya finansal sistemindeki işlem hacminin 800 trilyon doların üzerine çıkmasıyla küresel ekonomik sisteminin büyük bir tehlike ile karşı karşıya kalmalarına sebep olmuşlardır. G-20 ülkeleri dahi bu büyük "sıkıntı"ya karşı henüz bir çözüm geliştirememiştir. Eldeki veriler, pek çok bilinen finansal yatırım aracına yatırım yapan, hatta emtialara, gayrimenkullere ciddi kaynak aktaran bu hayli tehlikeli fonların, bugün ilaç endüstrisine, eski olmaları nedeniyle, üzerlerindeki "lisans kontrolü" kalkmış olan ilaçları satın almaya yöneldiklerini gösteriyor.

Bunun son dönemdeki en dikkat edici, en sıkıntılı örneklerinden birisi Daraprim adındaki ilaç. Hayatı tehdit eden bir parazit enfeksiyonunun standart tedavisinde kullanılan 62 yıllık söz konusu ilacı, eski bir serbest yatırım fonu yöneticisinin başında olduğu bir "start-up" firma olan Turing ilaç geçtiğimiz ağustos ayında satın aldı ve ilacın tablet başı fiyatını 13.50 dolardan 750 dolara yükseltti. Küresel emtia fiyatlarındaki anormal sıçramaya benzer bir tabloya işaret eden söz konusu ilaçtaki bu astronomik fiyat sıçraması, bazı hastaların yıllık tedavi masrafını yüz binlerce dolara çıkarmış durumda. Enfeksiyon hastalıkları uzmanları, fiyatının bir gecede inanılmaz artışını protesto etmekte. Mount Sinai'deki The Icahn School of Medicine'in Enfeksiyon Hastalıkları Biriminin başındaki Dr. Judith Aberg'in ifadeleriyle; "Turing ilaç firması, ilacın özelliklerinde bir değişikliğe mi gitti ki söz konusu ilaçta bu derece dramatik bir fiyat artışı oldu?". Dr. Aberg bu fiyat artışının, hastaneleri aynı etkinliğe sahip olmayan başka tedaviler kullanmaya iteceğini belirtiyor.

Yeni Bir Risk: Yatırım Fonlarının "İlaç Stratejisi"

Verdiğimiz örnek, sadece Turing ilaç firmasına özgü değil. Küresel sağlık endüstrisinde dikkatler çoğunlukla kanser, Hepatit C ve yüksek kolesterol hastalıklarının tedavisindeki yeni ilaçlara yoğunlaşmış olsa da yıllardır çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılan eski ilaçlarda -ki bazıları jenerik ilaç-; uluslararası yatırım fonlarının veya onların kontrolündeki yeni ilaç firmalarının etkisiyle

fiyat artışlarından endişe duyuluyor. Bazı fiyat artışları stok sıkıntılarında olsa da, söz konusu yatırım fonlarının birçoğu eski ve bir süredir kıyıda köşede kalmış, ihmal edilmiş ilaçları satın alarak yüksek fiyatlı özel ilaçlara dönüştürme stratejisinden de kaynaklanıyor.

Bir başka örnek vermek gerekirse, bir tüberküloz ilacı olan Cycloserine'in 30 hap başına fiyatı, Rodelis Therapeutics tarafından satın alınmasından sonra 500 dolardan 10 bin 800 dolara çıktı. Rodelis'in Genel Müdürü Scott Spencer kendilerini savunurken, şirketin arza cevap verebilmek için yatırımlar yaptığını ve ilaçların ihtiyacı olan bazı hastalara bedava verildiğini açıklamış. Yine geçtiğimiz ağustos ayında Valeant ilaç'ın Isuprel ve Nitropress adlı iki kalp ilacını Marathon ilaç'tan satın alıp fiyatlarını sırasıyla yüzde 525 ve yüzde 212 yükseltmesine şahit olduk. İşin ilginç yanı Marathon ilaç da, yukarıda adları geçen kap ilaçlarını 2013'te başka bir şirketten satın almış ve o da ilaçların fiyatlarını 5 katına çıkarmıştı. Doxycycline adlı antibiyotiğin Ekim 2013'teki şişe başına fiyatı sadece 20 dolar iken, Nisan 2014'te 1849 dolara yükseldi. Amerikan Enfeksiyon Hastalıkları Derneği ve HIV Tıp Birliği, Turing'e bir mektup yazarak Daraprim'in fiyatının artışını tıbben zayıf/hassas hastalara karşı haksız ve sağlık sistemi için sürdürülemez olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuların tümü, Türkiye tarafından da takip edilmesi gereken hassas gelişmeler olarak gözükmektedir.

Küresel yatırım fonlarının, ilaç endüstrisine bu denli gösterdikleri ilginin arkasındaki dinamiği, ülkelerin nüfus başına ilaç harcamalarından çıkarmak da mümkündür. 2013 itibarıyla ABD'de kişi başına ilaç tüketimi bin 26 dolara, Japonya'da 752 dolara, Kanada'da 713 dolara, Almanya'da 678 dolara, Fransa'da 596 dolara ve İtalya'da 572 dolara ulaşmış durumda. Küresel ölçekte ilaç pazarı 1 trilyon 57 milyar dolara ulaşmış durumda. Hisse senedi, tahvil ve benzeri finansal yatırım araçlarında, emtialarda cazip finansal getirilerin artık bittiğini düşünün. Küresel ölçekteki "saldırgan" finansal yatırım fonlarının, yeni bir saldırı alanı olarak ilaç endüstrisine odaklanmaları ve giderek artan bir tempoyla çok sayıda ilacı satın alıp bunları yeniden dünya sağlık endüstrisine rekor fiyat artışlarıyla sürmeleri; önümüzdeki dönem için ülkeler ve uluslararası kuruluşlar için sağlık endüstrisinin ve tıbbi tedavilerinin sürdürülebilirliğini de, hasta haklarının korunmasını da tehlikeye atmakta. Hükümetler yakın bir gelecekte çok daha ağır ilaç ve tedavi masrafları ile karşı karşıya kalabilir! Bu nedenle, bu konunun ivedilikle, Dünya Sağlık Örgütü, Birleşmiş Milletler ve G-20 Grubunun gündemine taşınması yararlı olacaktır.